

ҒТАР 17.17.71

Ғылыми мақала

Т. Торткүлбаева

Әжінияз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты,
Нөкіс қ., Қарақалпақстан Республикасы
(E-mail: tortkulbaevatursynaj@gmail.com)

Қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жырауларының шығармаларындағы ұлттық және тарихи негіздер

Аңдатпа. Қарақалпақстан аумағында ғасырлар бойы қоныстанған қазақ этникалық тобының рухани мұрасы отандық фольклортану мен әдебиеттануда әлі де жеткілікті зерттелмеген арналардың бірі болып қала береді. Мақаланың мақсаты – ХІХ ғасырдың екінші жартысы мен ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жырауларының шығармашылығын қалыптастырған ұлттық және тарихи негіздерді айқындау. Жұмыстың ғылыми маңызы аймақтық қазақ әдебиетін біртұтас ұлттық фольклор мен классикалық әдебиеттің ажырамас бөлігі ретінде дәйектеуінде, ал практикалық маңызы жоғары оқу орындарында аймақтық әдебиет курстарын оқытуға және мұралық мәтіндерді жүйелеуге материал беруінде. Зерттеу мәдени-тарихи, тарихи-салыстырмалы және сипаттамалы әдістерге негізделді; дереккөз ретінде аймақ ақын-жырауларының репертуары мен тақырып бойынша жарық көрген ғылыми еңбектер алынды. Нәтижесінде аймақтағы қазақ фольклоры мен әдебиетінің сақталуы мен дамуына ықпал еткен үш негізгі объективті фактор – ежелгі Хорезм өркениетінің тарихи қабаты, аймақтағы түркі халықтарының тілдік-мәдени жақындығы және олардың туыстық-достық қатынастары – сараланды. Зерттеудің құндылығы – қарақалпақ аймағы ақын-жыраулар мұрасының мұрагерлік дәстүр негізінде қалыптасқанын, олардың бір мезгілде орындаушы, таратушы әрі қайта жаңғыртушы қызметін атқарғанын дәйектеуінде. Қорытындының практикалық мәні аймақтық әдеби мұраны жинау, жариялау және оқу үдерісіне енгізу жұмыстарына нақты бағдар беруінде.

Түйін сөздер: қарақалпақ аймағы қазақтары, ақын-жыраулар, фольклор, мұрагерлік дәстүр, ұлттық бірегейлік, эпос, тарихи негіз

DOI: <https://doi.org/10.71078/8xcmp740>

Түсті: 11.09.2026; Мақұлданды: 11.10.2026; Онлайн қолжетімді: 16.10.2026..

Кіріспе

Ұлттық қазақ фольклоры мен классикалық әдебиеті белгілі бір ареалдық-аймақтық, этникалық топтың, сондай-ақ жекелеген ақын-жазушының шығармашылығы пайда болып, қалыптасуының негізгі факторы болатыны – қарақалпақ аймағы ақын-жыраулары үшін де айқын заңдылық. Себебі бұл аймақтағы қазақ ақын-жыраулары бірден жоқ жерден пайда болған саз бен сөз өнерінің иелері емес еді. Олардың кейбірі туған жұртында жүрген кезінің өзінде-ақ үлкен өнер иесі ретінде танылған, халық арасына кеңінен мәлім жыршы-жыраулар және ақын-жыраулар болатын. Олар жаңа ұлттық ортаға көшіп келгенде тек өздерін, бала-шағасы мен мал-мүлкін ғана алып келген жоқ, өздерімен бірге ата-бабасынан жалғасып келе жатқан көп ғасырлық рухани дүниесін де ала келді.

Ең негізгісі – олар жол азабынан талай қиындық көріп, талай құрбандыққа кездессе де, халықтың сан ғасырлық бай фольклоры мен классикалық әдебиетінің үлгілерін

жад сандығында ардақтап сақтап, бұзбай сол сұлу қалпында алып келді. Бұл дүние өздерінің де, халқының да рухани күші еді. Сондықтан да олар жаңа ұлттық фольклор немесе жаңа ұлттық әдебиет жаратамыз деп уақыт мәселесінде де, шығармашылық еңбек мәселесінде де ұзақ күткен жоқ. Олардың бірінші кезектегі міндеті – қолдағы бар байлықты жоғалтып алмай, таза қалпында сақтау, оны халық арасына тарату, халыққа рухани азық ету, байыту және бұдан әрі дамыту болды.

Жаңа ұлттық орталыққа, қонысқа көшпен бірге келген мұндай талант иелері бұл міндетті өз халқының патриоты әрі үлкен сөз, саз шебері ретінде жанашырлықпен адал атқарды. Бұл міндетті орындауда олар өз халқының бай фольклоры мен әдебиетін тудырушы ақын-жыраулардың мұрагері ретінде майданға келіп, олардың көп жылдық көркем-эстетикалық дәстүрлерінен, орындаушылық және шығармашылық тәжірибесінен мұқият пайдаланды.

Осыған қарағанда қарақалпақ аймағындағы қазақ фольклоры мен қазақ әдебиеті өзінің пайда болуы мен қалыптасуының алғашқы дәуірлерінде осы түбегейлі дәстүрдің көрінісі ретінде келіп шықты десек, асыра айтқан болмаймыз. Бұл өз кезегінде осы аймақ әдебиетінің ұлттық тамырларын берік етуші, ұлттық ерекшелігін қамтамасыз етуші негізгі ұлттық әрі көркем-эстетикалық факторлардың бірінен саналады.

Зерттеудің өзектілігі – қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жырауларының мұрасы бүгінге дейін жүйелі түрде жинақталып, біртұтас ұлттық әдеби үдеріс аясында бағаланбай келеді; аймақтық мұраны ұлттық контекске қайта орналастыру қазақ фольклортануының өзекті міндеттерінің бірі. Зерттеудің мақсаты – ХІХ ғасырдың екінші жартысы мен ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жырауларының шығармашылығын қалыптастырған ұлттық және тарихи негіздерді айқындау. Осы мақсатқа сай мынадай міндеттер қойылды: аймақтағы қазақ этнотобының өзіндік болмысын сақтап қалуына ықпал еткен объективті факторларды саралау; ақын-жыраулар мұрасының жанрлық-тектік құрамын анықтау; олардың біртұтас ұлттық фольклор дәстүрімен сабақтастығын дәйектеу.

Зерттеу әдістемесі

Зерттеудің материалдық негізін қарақалпақ аймағында өмір сүрген қазақ жыршы-жыраулары мен ақын-жырауларының репертуарындағы фольклорлық және әдеби мәтіндер, сондай-ақ аймақтың әдеби-мәдени тарихына арналған ғылыми еңбектер құрайды. Мақалада аймақтық материал біртұтас ұлттық қазақ фольклоры мен классикалық әдебиетінің жанрлық жүйесімен қатар қойылып қарастырылды.

Жұмыс барысында бірнеше әдіс кешенді түрде қолданылды. Аймақтағы қазақ этнотобының қоныстану тарихы мен әдеби үдерістің қалыптасу кезеңдерін айқындауда мәдени-тарихи әдіс негізге алынды. Аймақтық мұраны біртұтас ұлттық фольклор мен әдебиеттің үлгілерімен қатар қою, ұқсастықтары мен ерекшеліктерін анықтау үшін тарихи-салыстырмалы әдіс пайдаланылды. Ақын-жыраулар мұрасының жанрлық құрамын, орындаушылық және шығармашылық сипатын баяндауда сипаттамалы әдіс, ал аймақтағы түркі халықтарының өзара тілдік-мәдени ықпалдастығын пайымдауда контекстуалды талдау тәсілі қолданылды.

Тақырыптың зерттелу дәрежесі

Қазақ фольклорының жанрлық жүйесі, эпостық жырлардың ұлттық-эстетикалық табиғаты мен ауызша дәстүрдің сабақтастығы мәселелері отандық фольклортануда Р. Бердібаевтың еңбектерінде іргелі түрде қарастырылған (Бердібаев, 1989). Ғалымның ұлттық ауыз әдебиетінің көркемдік әлеміне қатысты тұжырымдары аймақтық материалды талдаудың теориялық негізі бола алады.

Қарақалпақ аймағындағы қазақ әдебиетінің қалыптасуы, ондағы дәстүр мен

жаңашылдық мәселесі профессор Қ. Жұмажановтың зерттеуінде арнайы сөз болды (Жұмажанов, 2006). Ғалым аймақта іргелес отырған туыс халықтардың достығы мен бауырмалдығы қазақ этнотобының басына қиын кез туған аласапыран заманда қиындықтарды жеңуге көмектескенін, келін алып, қыз беріп, төсекте басы, жайлауда малы қосылып, бір ниет, бір мақсатпен ұрпақ өсіргенін атап көрсетеді. Аймақтың жалпы тарихи-әлеуметтік дамуы жөніндегі деректер қарақалпақстандық зерттеушілердің ұжымдық еңбегінде жинақталған (Қарақалпақстанның жаңа тарихы, 2003: 18–19).

Дегенмен аталған еңбектерде қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жырауларының мұрасы негізінен жалпы әдеби үдерістің бір бөлігі ретінде ғана қаралып, олардың шығармашылығын қалыптастырған ұлттық және тарихи негіздер арнайы зерттеу нысаны болған емес. Осы олқылықтың орнын толтыру – қолданыстағы мақаланың басты бағыты.

Нәтижелер мен талқылаулар

XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басы қарақалпақ аймағы қазақтары үшін тарихтың ең ауыр, аса ұлы міндеттерді шешуді талап еткен жауапкершілігі мол, күрделі кезеңдерінің бірі болды. Ең басты қиыншылық мынада еді: олар бұл дәуірде қарақалпақ аймағына кейбір жерлерде ауыл-ауыл, немесе ру-ру бір қауым болып оқшау орналасып, толық отырықшыланып, биологиялық тіршілігін сақтап қалуы үшін материалдық негіз тауып, шаруасын тіктегенімен, ендігі жағы қалай болады, өз тілін, әдет-ғұрпын, дәстүр-салтын, ұлттық жәдігерлігі мен мәдени мұрасын сақтап қалып, оны бұдан былай өркендете ала ма, әлде бұл аймақтың негізгі иелері болған қарақалпақтарға қосылып, ассимиляцияға ұшырамай ма деген сұрақ туындады. Яғни бұл дәуірде қарақалпақ аймағы қазақ этнотобы үшін өзіндік болмысын сақтап қалу күн тәртібіндегі ең басты мәселе болды.

Мұның жақсылыққа жоритын ұнамды жауаптарын бәрінен бұрын сол дәуірдегі қарақалпақ аймағы қазақтары этнотобының басшылары – көшті бастап келген ру билері мен ақсақалдары, батырлары, ең негізгісі, өз дәуірлерінің алдыңғы қатарлы өкілдері болған, халықтың көрер көзі әрі сөйлер сөзі саналатын жыршы-жыраулары мен ақын-жыраулары білетін еді. Сол үшін де олар үлкен үміт және сеніммен халықты бұл аймаққа бастап келді. Себебі бұл аймақ олардың назарында халықты саяси-рухани және табиғи апаттан уақытша сақтап қалатын физио-биологиялық баспана орталығы ғана емес, оның өзіндік болмысын, руханиятын, жәдігерлігін, ұлттық белгісін де аман сақтап қалатын және одан әрі өркендетуге кең мүмкіндігі бар қолайлы ұлттық-мәдени орта еді. Олардың ойынша, бұған толық тарихи негіздер бар болатын.

Біздіңше, бұл пікірлерде объективті шындық бар. Шындығында да, XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басында Қарақалпақ аймағында қазақ этнотобының халық ретінде ұлттығын, өзіндік болмысын сақтап қалуына және өркендетуіне мүмкіндік берген қолайлы әлеуметтік-экономикалық, мәдени, моральдық-психологиялық, рухани объективті жағдайлар және ұлтаралық геосаяси, геогенетикалық ұлттық этноорталық қалыптасқан еді. Бұл объективті жағдайлар төмендегі факторларда көрінеді:

- 1) қарақалпақтар аймағының ежелгі Хорезм өркениетінің бір бөлігі болғандығы;
- 2) бұл аймақта тіршілік етуші түркі халықтары (қарақалпақ, өзбек, қазақ, түрікмен) этнотобының тарихи-генетикалық жақындығы, тілі, діні, салт-дәстүрі мен мәдениетінің ұқсастық белгілері;
- 3) ең негізгісі – олардың туыстық, достық қатынастары.

Бұл факторлар шындығында да қарақалпақ аймағында қоныстанған қазақ этнотобының өзіндік болмысын сақтап қалуына көмектесумен бірге, оны байытуға және дамытуға да үлкен ықпалын тигізді. Осы дәуірдегі қарақалпақ аймағы қазақ әдебиетіндегі дәстүр және жаңашылдық мәселесін зерттеуші ғалым, профессор Қ. Жұмажановтың айтуынша, бұл аймақта іргелес отырған туыс халықтардың достығы, бауырмалдығы

қазақ этнотобының басына тар жол, тайғақ кешу кез болған аласапыран заманда қиыншылықтарды жеңуге көмектескен; олар келін алып, қыз беріп, төсекте басы, жайлауда малы қосылып, бір ниет, бір мақсатпен ұрпақ өсірген (Жұмажанов, 2006).

Мұндай туысқандық байланыстың ізі фольклорлық және әдеби мұраны шығарушыларға да өз ықпалын тигізген. Сондықтан бірінің жырын екіншісі той-думандарда, мерекелерде жатсынбай орындаған. Екіншіден, мұндай байланыстар олардың саз және сөз шебері ретіндегі даралық шығармашылығының дамуына да жаңа бағыт-бағдар беріп отырған. Жалпы, жоғарыдағы тарихи-генетикалық факторларды қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жыраулар мұрасының сақталуына, өз алдына дамуына үлкен мүмкіндік жаратып берген факторлар деп бағалауға болады.

Қарақалпақ аймағындағы қазақ фольклоры мен әдебиеті, анығырақ айтқанда, осы аймақтағы жырау-ақындар мұрасы бірінші кезекте ұлттық мәдениеттегі мұрагерлік дәстүрінің жемісі ретінде келіп шықты. Мұның себебі – бұл мұра біртұтас ұлттық қазақ фольклоры мен әдебиетінің ажырамас бөлігі әрі ерекше бір түрі болғандықтан, XIX және XX ғасырдың бірінші жартысындағы біртұтас қазақ фольклоры мен әдебиеті өзіне дейінгі әдебиет түрлерінен қандай ақын-жыраулар шығармашылығын мұра етіп қабылдаса, мұндай мұрагерлік дәстүр осы дәуірдегі қарақалпақ аймағы қазақ фольклоры мен әдебиетінде де өз көркем көрінісін тапты. Сол себепті XIX ғасырдың бірінші жартысы мен XX ғасырдың бірінші жартысындағы жырау, ақындар шығармашылығы қандай болды деген сұраққа жауап іздеуден бұрын, «олар сусындаған, рухани-эстетикалық азық алған мұралар қандай еді» деген сұраққа жауап берген мақсатқа сай болады.

Осы көзқарастан бұл мәселеге көз жіберсек, қарақалпақ аймағындағы қазақ ақын-жыраулар мұрасы өзінің жанрлық, формалық қасиеттері, суреттеу тәсілдері мен басқа да көркем-эстетикалық сипаттары, жыршылық, жыраулық және ақындық, жалпы саз бен сөз өнерінің дәстүрлері бойынша өзіне дейінгі біртұтас ұлттық қазақ фольклоры мен әдебиетінен түбегейлі ажырамайтын еді.

Сол үшін де біз «қарақалпақ аймағындағы қазақ жырау және ақындары мұрасының түрлері» дегенде бірінші кезекте біртұтас ұлттық қазақ фольклорының түрлерін көз алдымызға келтіреміз. Атап айтсақ, біртұтас ұлттық қазақ фольклорындағы лирикалық жанрларға кіретін тұрмыс-салт жырлары (төрт түлік туралы өлеңдер, наурыз өлеңдері, қыз бен жігіт айтысы, жарапазан, бәдік, той бастар, жар-жар, беташар, ойын-сауық ән өлеңдері, жаңылтпаш, өтірік өлең, қоштасу, жоқтау өлеңдері және т.б.), эпикалық жанрдағы ертегі және халықтың ауызша проза түрлері болған аңыздар, шешендік сөздер, мифтер, ірі эпостық шығармалар – «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Қамбар батыр» жырлары мен «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», «Қыз Жібек», «Айман-Шолпан» сияқты ғашықтық жырлары – бәрі-бәрі қарақалпақ аймағы қазақ ақын-жырауларының пір тұтқан ұлттық-рухани мәдени мұралары еді.

Сондықтан да қарақалпақ аймағы ақын-жыраулары бұл ұлттық-рухани эстетикалық дүниенің заңды мұрагерлері болып есептеліп қана қоймастан, оның жанды орындаушылары, таратушылары және шеберлікпен қайта жаңғыртушылары да болды. Олар бұл бай мұраны орындау, тарату және қайта туындату арқылы өздерінің дара шығармашылық өнерлеріне де үлкен негіз салды.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде қарақалпақ аймағындағы қазақ ақын-жыраулар шығармашылығының ұлттық және тарихи негіздері айқындалды. Зерттеудің мақсаты аймақтық әдеби мұраның қалыптасу факторларын анықтау болса, оған мәдени-тарихи, тарихи-салыстырмалы және сипаттамалы әдістер арқылы қол жеткізілді.

Біріншіден, XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың бірінші жартысында қарақалпақ аймағына қоныстанған қазақ этнотобының өзіндік болмысын сақтап

қалуына үш объективті фактор – ежелгі Хорезм өркениетінің ортақ тарихи қабаты, аймақтағы түркі халықтарының тілдік-діни-мәдени жақындығы және олардың туыстық-достық қатынастары – негіз болды. Екіншіден, аймақтағы қазақ фольклоры мен әдебиеті жаңадан жаратылған құбылыс емес, біртұтас ұлттық қазақ фольклорының мұрагерлік дәстүрінің заңды жалғасы ретінде қалыптасты. Үшіншіден, аймақ ақын-жыраулары бұл мұраның тек мұрагері ғана емес, сонымен бірге оның жанды орындаушысы, таратушысы әрі шығармашылықпен қайта жаңғыртушысы қызметін қатар атқарды; осы үдеріс олардың даралық шығармашылығының дамуына негіз болды.

Зерттеудің келешегі аймақтық ақын-жыраулар репертуарын мұрағаттық және далалық материалдар негізінде толық жинақтап, мәтіндік корпус жасаумен, сондай-ақ бұл мұраны көршілес түркі халықтарының ауызша дәстүрімен салыстыра зерттеумен байланысты. Жұмыс нәтижелерін жоғары оқу орындарында қазақ фольклоры мен аймақтық әдебиет курстарын оқытуда, оқу құралдарын дайындауда пайдалануға болады.

Әдебиеттер тізімі

Бердібаев, Р. (1989). *Кәусар бұлақ: мақалалар мен зерттеулер* (Б. Ақбұзауова, ред.). Алматы: Жазушы.

Жұмажанов, Қ. (2006). *Қарақалпақ аймағындағы қазақ әдебиеті*. Алматы, Арыс.

Қарақалпақстанның жаңа тарихы: Қарақалпақстан XIX ғасырдың екінші жартысынан XXI ғасырға шейін. (2003). Нөкіс: Қарақалпақстан.

References

Berdibaev, R. (1989). *The spring of Kausar: Articles and studies* (B. Akbuzauova, Ed.). Almaty: Zhazushy. [in Kazakh].

The new history of Karakalpakstan: Karakalpakstan from the second half of the 19th century to the 21st century. (2003). Nukus: Karakalpakstan. [in Karakalpak].

Zhumazhanov, Q. (2006). *Kazakh literature in the Karakalpak region*. Almaty, Arys. [in Kazakh].

T. Tortkulbayeva

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz,

Nukus, Republic of Karakalpakstan

(E-mail: tortkulbaevatursynaj@gmail.com)

National and Historical Foundations in the Works of Kazakh Aqyn-Zhyraus of the Karakalpak Region

Abstract. The spiritual heritage of the Kazakh ethnic group that has lived for centuries in the territory of Karakalpakstan remains one of the least studied areas of Kazakh folklore studies and literary scholarship. The aim of this article is to identify the national and historical foundations that shaped the work of the Kazakh aqyn-zhyraus of the Karakalpak region in the second half of the 19th and the first half of the 20th century. The scholarly value of the study lies in substantiating regional Kazakh literature as an inseparable part of the integral national folklore and classical literature, while its practical value lies in providing material for university courses on regional literature and for the systematisation of heritage texts. The study is based on cultural-historical, historical-comparative and descriptive methods; its

sources are the repertoire of the region's aqyn-zhyraus and the scholarly works published on the topic. As a result, three principal objective factors that supported the preservation and development of Kazakh folklore and literature in the region were identified: the historical stratum of the ancient Khorezm civilisation, the linguistic and cultural affinity of the Turkic peoples of the region, and their kinship and friendly relations. The value of the study lies in demonstrating that the heritage of the region's aqyn-zhyraus was formed on the basis of a tradition of inheritance, and that these performers simultaneously acted as transmitters and creative renewers of that heritage. The practical significance of the conclusions lies in offering concrete guidance for collecting, publishing and introducing the regional literary heritage into the educational process.

Keywords: Kazakhs of the Karakalpak region, aqyn-zhyraus, folklore, tradition of inheritance, national identity, epic, historical foundation.

Т. Торткульбаева

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза,

г. Нукус, Республика Каракалпакстан

(E-mail: tortkulbaevatursynaj@gmail.com)

Национальные и исторические основы в творчестве казахских акынов-жырау Каракалпакского региона

Аннотация. Духовное наследие казахской этнической группы, на протяжении веков проживающей на территории Каракалпакстана, остается одним из недостаточно изученных направлений отечественной фольклористики и литературоведения. Цель статьи – выявить национальные и исторические основы, сформировавшие творчество казахских акынов-жырау Каракалпакского региона во второй половине XIX – первой половине XX века. Научная значимость работы состоит в обосновании региональной казахской литературы как неотъемлемой части целостного национального фольклора и классической литературы, а практическая – в предоставлении материала для преподавания вузовских курсов по региональной литературе и систематизации наследственных текстов. Исследование опирается на культурно-исторический, историко-сравнительный и описательный методы; источниками послужили репертуар акынов-жырау региона и опубликованные по теме научные труды. В результате выделены три основных объективных фактора, способствовавших сохранению и развитию казахского фольклора и литературы в регионе: исторический пласт древней хорезмийской цивилизации, языковая и культурная близость тюркских народов региона, а также их родственные и дружеские связи. Ценность исследования заключается в доказательстве того, что наследие акынов-жырау региона сформировалось на основе традиции преемственности, а сами носители одновременно выступали исполнителями, распространителями и творческими продолжателями этого наследия. Практическое значение выводов состоит в определении конкретных ориентиров для сбора, публикации и введения регионального литературного наследия в учебный процесс.

Ключевые слова: казахи Каракалпакского региона, акыны-жырау, фольклор, традиция преемственности, национальная идентичность, эпос, историческая основа

Авторлар туралы мәліметтер:

Тортқұлбаева Т. – PhD, доцент, Әжінияз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты, Нөкіс қ., Қарақалпақстан Республикасы. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7647-817X>

Information about author:

Tortkulbayeva T. – PhD, Associate Professor, Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz, Nukus, Republic of Karakalpakstan. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7647-817X>

Сведения авторе:

Торткульбаева Т. – PhD, доцент, Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза, г. Нукус, Республика Каракалпакстан. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7647-817X>

Бұл жұмыс Creative Commons Attribution-Коммерциялық Емес 4.0 Халықаралық лицензиясы бойынша лицензияланған.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License